

ÇOCUKTA DİL GELİŞİMİ

DR. ŞENAY YAPICI

AKÜ Eğitim Fak.
syapici@aku.edu.tr

Özet

Dil, insanoğlunun doğduğu andan itibaren yüz yüze geldiği, onda kendini ifade ettiği bir olgu olarak, yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, o kadar kendiliğinden ve doğal olarak gelişir ki, çoğu insan, dili neredeyse genetik olarak sahip olduğumuz bir nitelik olarak algılayabilmektedir. Oysa, dil, içinde yaşadığımız kültürün bir yansıması olarak öğrendiğimiz bir etkinlikler bütünüdür. Bu etkinliklerin öğrenilmesinde, hangi kültürde, hangi dinde, hangi dilde doğulmuş olursa olsun, bir sistematik ve hiyerarşi olduğu görülmektedir. Her bir insanın kendine has oluşunu bağlı olarak, dil öğrenme performansı değişse bile, dilin öğrenilmesindeki hiyerarşik yapı aynı kalmaktadır.

Bu çalışmada, insanın doğduğu andan itibaren öğrenmeye ve içselleştirmeye başladığı dilin kazanılması süreci betimlenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Çocuk, Dil Gelişimi, Aile, Kültür

Giriş

Dilin ne olduğu veya ne olmadığına ilişkin çeşitli görüşler çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Dil konusu, felsefe, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, mantık, dilbilim, dil psikolojisi, dil sosyolojisi ve göstergebilim alanlarında, farklı yaklaşımlarla ele alınıp incelenmektedir.

En genel çizgileriyle dil, bütün canlılarda görülen bir iletişim aracıdır. Bu yönüyle ele alınınca, anlaşma ve anlatım yöntemi olarak, hayvanlarda ve insanlarda görülen hareketlerin ve çıkarılan seslerin tamamı dil kapsamına girmektedir (Aksan, 1977; Vardar, 1982). En geniş kapsamlı dil anlayışı içinde, insana özgü ve insanı diğer varlıklardan ayıran en belirgin nitelik olarak kabul edilen “dil”, “aslında konuşma dili”dir (Aksan, 1978; İzbul, 1981). Dilin “konuşma yeteneği anlamının, diğer anlamlarından önce geldiği, insan dilinin bir dizi konuşma alışkanlıklarından kurulu bir düzen olduğu kabul edilmektedir (Başkan, 1966).

Anadili, “konuşma dili” ve “yazı dili”nden oluşmaktadır. Konuşma dilinde iki temel etkinlik söz konusudur; dinleme ve konuşma. Yazı dili ise; okuma ve yazma olarak iki etkinliği içermektedir (Marshall, 1974).

Konuşma dili ile yazı dili arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Konuşma dili, bir dil birliğinin, bir ulusun dilinin çeşitli söyleyiş özelliklerini taşıyan yönüdür. Yazı dili ise, anadili içerisinde ortak olan konuşma dilinin, yazışmalarda, okul kitaplarında, bilim ve sanat eserlerinde kullanılmasıyla ortaya çıkan şekline denilmektedir (Aksan, 1977).

Anadili içerisinde, yazı dilinin konuşma diline dayalı olması ve insan dili denilince konuşma dilinin anlaşılması, konuşma dilinin açıklanmasını gerektirmektedir.

Konuşma dilinin temel özellikleri ve konuşmanın meydana gelmesi için gerekli olan şartlar, fizyolojik ve fiziki nitelikli olanlara doğru sıralanmaktadır (İzbul, 1981; İzbul, 1983). Konuşma dilinin özellikleri, dilbilim, iletişim ve göstergebilim alanlarında dilin yapısı, birimleri ve fonksiyonları açısından ele alınmaktadır.

Değişik yaklaşımlarla, geniş bir şekilde ele alınan konuşma dilinin özellikleri, burada, okulun çocuktan beklediği dil ve okul başarısını etkileyen dil özellikleri ile dilin kazanılmasında temel olan özellikler açısından ele alınmakta ve özetlenerek tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Dilin temel fonksiyonu, iletişimin gerçekleştirilmesidir. Bu fonksiyon, insanların bir arada yaşamalarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların bir arada yaşamalarının bir gereği olan iletişim, en gelişmiş iletişim düzeni olan dil üzerine kurulmuştur (Aksan, 1977).

Dilin bir iletişim aracı olarak anlaşılması yaklaşımı ile dilin, kendi karakteri içinde, işaretlerin sosyal bakımdan üzerinde uzlaşmış bir düzenek olarak anlaşılması yaklaşımı, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır (Baumgörtner, 1983). Dildeki işaretler, insanlar arasında bir anlaşma, bir uyuma ürünü olup, bir dili konuşan toplumun ortak mallıdırlar (Aksan, 1978). Dilbilimci F. De Saussure'e göre (1976), dil, hem dil yetisinin toplumsal ürünüdür hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu anlaşma ürünü olan kurallar bütünlüğüdür. Bu noktada Saussure, dilin toplumsal ve bireysel yönünü birbirinden ayırır. Ona göre, dil sosyal bir olgudur ve belirli bir dil veya dilleri ifade etmektedir. "Söz" (parole) ise bireysel bir olgudur ve dilin günlük konuşmalarda somut olarak kullanılmasıdır.

Dilbilimci N. Chomsky de, Saussure'ün dil-söz ayrımını andıran bir ayrım yapmaktadır. Chomsky'e göre, dilin konuşan-dinleyen bireyler açısından iki yönü vardır. Bunlardan birisi; bireyin dilin kuralları, yani grameri hakkındaki bilgisi, kısaca "içselleştirilmiş kurallar sistemi" olan "competence" (dil yeterliliğidir). Diğeri de, "linguistic competence"ın çeşitli faktörlerin etkisi altında, tek tek kişilerde, konuşma-anlama davranışlarına dönüşmesi demek olan "performance" (edim) dir (Şahin, 1975).

Dildeki bir başka ayrım da aktif dil-pasif dil ayrımıdır. Pasif (edilgen) dil, bireyin dinlerken, okurken anladığı, anlamını bildiği kelimelerden, aktif (etkin) dil ise bireyin konuşma eylemlerine yansıyan kelimelerden oluşur (Sandström, 1971; Göğüş, 1978). Bu ayrım da Chomsky'nin dil yeterliliği- dil edimi ayrımına benzemektedir.

Ethemoğlu (1983), dile ait dil yeterliliği-dil edimi özelliklerini, insanı dört boyutta ele alarak incelemektedir: "evrensel insan", "toplum-insan", "birey-insan" ve güncel-birey-insanın birleşimi olan "birleşik insan". İletişim, insan-dil, toplum-dil ve birey-dil düzeylerinde dil yeterliliğini gerektirir. Bu yeterliliğin kullanımı ise, "güncel-birey-dil" düzeyinde, konuşma ve yazma etkinlikleriyle ortaya çıkmaktadır.

Dilin, birey-toplum, yetenek-kullanım, etkin-edilgen biçiminde ikili olarak ele alınması, konuşma esnasında çeşitli faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan farklılıkların yanı sıra ortak ve evrensel özelliklerinin de olduğunu göstermektedir. Bu ortak özelliklerden birisi, daha önce belirtilen, dilin iletişim görevidir.

Bir iletişim aracı olarak dil, insanın bazı gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu gereksinimler şu şekilde sıralanabilir:

- 1.İstekleri bildirme,
- 2.emretme ve başkalarının davranışlarını kontrol altına alma,
- 3.karşılıklı ilişki kurma,
- 4.kendini anlatma ve tanıtmaya,
- 5.çevreyi, olup biteni öğrenme ve bilgi edinme,
- 6.hayal kurma,

7.diğerlerine bilgi verme,

8.görüşler ileri sürme ve kendini ispatlama (Demirsar, 1985; Adalı, 1982).

Konuşma dili, yukarıdaki gereksinimleri karşılama görevini yerine getirirken, sadece mevcut durumları, duyguları, düşünceleri, bilgileri aktarmakla kalmayıp, soru sorma, cevap verme gibi etkinlikleri de içine almaktadır (Baumgörtner, 1983). Ayrıca konuşma dilindeki mesajlar; anlamsız, gerçek dışı ve yalan da olabilmektedir. Dilin bu özelliği, herhangi bir konuda, çeşitli düşüncelerin geliştirilmesini, hipotezlerin kurulmasını sağlamaktadır. Konuşma dilindeki mesajlarda, geçmişe dönük değerlendirme yapılabilir, geleceğe yönelik kararlar alınabilir. Zaman boyutunda olduğu gibi, mekan boyutunda da farklı konulara ilişkin mesajlar iletilebilir (İzbul, 1981).

Konuşma dilinin bir özelliği de üreticiliğin olmasıdır. Chomsky'ye göre, normal yetişkin bir insan, şartlar gerektirdiği zaman anadilinde daha önce hiç duymadığı ve kullanmadığı bir cümleyi kurabilir ve duyduğunda anlayabilir. Bu durum, insanın, hem konuşurken hem de dinlerken, yaratıcı bir faaliyet içerisinde olduğunu göstermektedir (Ergün Vd, 1987).

Dildeki üreticilik ve yaratıcılık, dil ile düşünce arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Şahin, 1978). Çünkü dil, sadece seslerin çıkarılması ve tekrarlanması demek değildir (Öymen, 1966). Dil, sadece bir iletişim aracı ve yansıtıcı değildir. Dil, etkin bir biçimlendirme aracı olarak, sembollerin, işaretlerin ve tasarımların kaynağı durumundadır. Dil, dünyayı zihnimizin, aklımızın egemenliği altına sokan temel araçtır. Düşüncenin vazgeçilmez ortağıdır. Dil ve düşünce arasında karşılıklı bir ilişki; etkileşim ve sürekli iç içe bir görünüm söz konusudur (Vardar, 1982).

Dil, üreticiliğinin yanı sıra açık bir sistemdir. Bu nedenle, dil, çeşitli etkilere açık olduğu gibi dilin de değişik boyutlarda etkileri söz konusudur. Bu etkilenme, dil-birey-toplum arasında karşılıklı ve iç içe bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Öymen, 1966; Vardar, 1982).

Konuşma dilinin bir özelliği de öğrenilebilirliğidir. Birey, sadece anadilini değil, birden fazla konuşma dilini öğrenebilir. İnsanın dil açısından biyolojik yatkınlığı olmakla beraber, konuşma dillerindeki farklılıklar; dilin toplumdaki topluma ve bireyden bireye değişiklikler göstermesi, dilin öğrenilmiş bir davranış olduğunu göstermektedir (Cüceloğlu, 1975). Dillerin kural ve gelenekleri de biyolojik kalıtım yoluyla değil, kültürleme ve kültürlenme yoluyla kuşaktan kuşağa geçmekte; çocuk hangi dil toplumunda doğmuşsa, o toplumun dilini öğrenmektedir (İzbul, 1981).

Çocuk, anadilini öğrenirken, dilin birimlerini, dilin gramerini ve dille iletişimin gereklerini doğaçlama olarak öğrenmektedir.

Dilin birimleri; ses birim (phonem), biçimbirim (morphem), kelime ve cümledir (Aksan, 1977). Dilin grameri ise, ses bilgisi (phonetics), sözdizimi (syntax), anlam bilgisi (semantics), sözlük (lexicon) ve uygulama bilgisi (pragmatics) bölümlerinden oluşmaktadır.

Dille iletişimin gerçekleşmesi için birbirini izleyen, birbirini tamamlayan, zihinsel, fizyolojik ve fiziksel etkinliklerin, olguların ortaya çıkması gerekmektedir (Adalı, 1982). Vardar'ın aktardığına göre (1982); L. Bloomfield, iletişimde üç evre ayırt etmektedir; konuşma eyleminden önceki durum, konuşma, konuşma eyleminden sonraki durum.

Konuşma eyleminin gerçekleşmesi için önce bireyin zihninde tasavvurların, kavramların oluşması gerekmektedir. Mevcut kavramların iletilecek mesaja uygun bir şekilde düzenlenmesi, bunların belirten olan işaretlerin, seslerin de seçilerek aralarında bağlantı kurulması ve dil sisteminin kurallarına göre düzenlenip kodlanması gerekmektedir (Adalı, 1982). Kodlama, düşünce yapısının, tasavvurların, dil yapısında, dil işaretleriyle belirli bir düzen içerisinde aktarılmasıdır. Kodlama, anlam bilgisi, söz dizimi ve sesbilimsel nitelikli bir kodlamalardan oluşmaktadır (Herrlitz, 1983).

Konuşma evresinde, seslendirme, vurgu ve tonlama önemlidir. Dilde anlam ayırt edici bir unsur olan fonemlerin çıkartılışında ve yan yana getirilişinde, her konuşma dilinin kendine has ses diziliş kuralları vardır (Aksan, 1977). Diller, aralarında kesin farklılık ve süreksizlik bulunan fonemlerden oluşan temel ses dağarcığına sahiptirler (İzbul, 1981). Konuşan ve dinleyen bireyler açısından, benzer fonemlerin birbirinden ayırt edilmesi, iletilen mesajın anlamını, anlaşılabilirliğini

kolaylaştırmaktadır. Ses boğumlanması (phonem articulation) söz dizimi seviyesi ve kelime hazinesi ile karşılıklı ilişki içerisinde (Yılmaz, 1974). Konuşmada, kelimeler ve cümleler, belirli fonemlerin, belirli kurallara göre bir araya gelmesiyle ortaya çıkarlar. Fonemlerin sırası değiştiğinde anlam da değişir veya bozulur (Şahin, 1975).

Konuşma esnasında, dilde en küçük anlamlı unsurlar olan morfemler ve dilde en etkili en güçlü birim olarak kabul edilen kelimeler de önemlidir (Aksan, 1977). Saussure, kelimeye belirti (signe) demektedir. Ona göre, kelimenin iki yönü vardır; birincisi düşünce, fikir yönü “kavram” (signifie), ikincisi kavramın anlatımına yarayan “ses imajı” (signifiant)dir (Aksan, 1978; Saussure, 1976). Kelime gerçeği olduğu gibi yansıtmaz; gerçeğin ancak insan zihninden geçmiş, geçirilmiş biçimini gösterir (Adalı, 1982; Aksan, 1978). Kavramların bir kalıba dökülmesinde, formüle edilmesinde yardımcı olan kelimeler, düşüncenin araç ve gereçleri olmaktadır. Algılama gücünün sınırlarını aşan fakat anlama sınırları içinde kalan bir çok konu, kelimeler sayesinde kavranmaktadır (Jersild, 1979; Aksan, 1978).

Göğüş’un aktardığına göre (1978); D.H. Russel, kelime bilgisini üç boyutta tanımlamaktadır:

- 1.Kelimelerin çeşitli anlamlarını bilmek şeklinde tanımlanan “derinlik” boyutu,
- 2.çeşitli konularda kelime bilmeyi ifade eden “genişlik” boyutu,
- 3.bir konuda çok kelime bilmek şeklinde tanımlanan “ağırlık” boyutu.

Bireyin kullandığı kelimelerin tamamına veya bir dildeki kelimelerin toplamına “kelime hazinesi” denilmektedir. Kelime hazinesinin kapsamı konusundaki görüşler ve bu yöndeki araştırmaların kriterleri, yöntemleri ile kullanılan ölçme araçları farklılık göstermektedir (Sandström, 1971; Jersild, 1979; Cole Ve Morgan, 1985).

Kelimenin çağrışım alanı ve anlam çerçevesi vardır. Çağrışım alanına göre, kelimeler, yansıttıkları kavramlarla ilgisi olan başka kavram ve tasavvurlarla devamlı ilişki halindedirler (Aksan, 1978). Kelimenin anlam çerçevesi, dört bölümde toplanabilir:

- 1.Temel anlam
- 2.Yan anlam
  - 2.1.Somuta eklenen yeni somut kavramlar
  - 2.2.Somuta eklenen yeni soyut kavramlar
  - 2.3.Soyuta eklenen yeni soyut kavramlar
  - 2.4.Soyuta eklenen yeni somut kavramlar
- 3.Tasavvurlar
  - 3.1.Genel tasavvurlar
  - 3.2.Özel tasavvurlar
- 4.Duygu değeri (Adalı, 1982; Aksan, 1978).

Kelimenin anlamı, ancak diğer kelimeler aracılığıyla ve onların varlığı ile kesinleşir (Adalı, 1982). İnsanlar tek tek kelimeler ile değil, cümlelerle anlaşılır. Kelime dilde kavram birimi, cümle ise düşünce birimi olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 1972). İnsan dili, esasında seslerden kurulmuş olup, bu seslerin bir araya gelmesiyle kelimeler, kelimelerin bir araya gelmesiyle de cümleler kurulmuştur (Başkan, 1966).

Anlatımın bir parçası olan cümlenin kuruluşu, dilden dile ayrılık gösterir. Dilin, anlama ve anlatma yolunu gösteren biçimlerdeki farklılıklar, dilin söz dizimi özelliğiyle, yapıyla ilgilidir. Cümlenin yeterliliği ve kesinliği, ancak kendisinden önce ve sonra gelen cümlelerle ortaya çıkmaktadır (Aksan, 1977).

Konuşma, dil birimlerinin ses bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi, sözlük ve uygulama bilgisine ilişkin kurallara bağlı kalınarak kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Konuşma eylemi ile iletilen

mesajların alıcısı (dinleyen), konuşma eyleminin ortaya çıkışında izlenen yolun tam tersini izlemektedir. Dinleyen, dil işaretlerini tasavvurlara çevirmekte, yeniden kodlama yapmaktadır (Herrlitz, 1983; Şahin, 1975; Adalı, 1982).

Konuşma-dinleme etkinliklerinin ortaya çıktığı ortam ve şartlara göre, dinleyen geri bildirimde bulunmakta veya ek mesajlar iletmektedir (Cüceloğlu, 1975). Dinleyenden gelen geri bildirim yanı sıra, konuşan, ilettiği mesajı aynı zamanda kendisi de aldığından, özdenetim (total feedback, complete feedback) mümkün olmaktadır (İzbul, 1981).

Çocukta Dilin Kazanılması

Dilin kazanılması konusu, çocuk psikolojisi veya gelişim psikolojisi alanında çalışanlar, dil kazanımını, çocuğun gelişimi açısından “dil gelişimi” olarak ele alıp, gelişimin diğer yönleriyle etkileşimi içerisinde incelemektedirler. Konuya eğitim bilimleri ve eğitim sorunları açısından yaklaşanlar ise, “dil öğrenilmesi” olgusunu incelemektedirler.

Genellikle dil gelişimi denilince, çocuğun gramer kurallarını öğrenmesi anlaşılmaktadır (Şahin, 1975). Çocuğun bu kuralların nasıl kullanıldığını öğrenmesinin şekli ise “dil kazanma” olarak kabul edilmektedir (Papalia ve Olds, 1982).

Dilin kazanılmasında üç temel boyut olduğu ileri sürülmektedir (Whirter ve Voltan-Acar, 1985).

1. Alıcı dil yönü, bireyin diğerlerinin konuştuklarını anlama yeteneği ile ilgilidir. Yeterli alıcı dil; sesleri algılama, soyut ve somut kelimeleri anlama, cümlelerin gramer yapısını anlama, cümlelerin gramer yapısını anlama, söylenenleri yapma ve eleştirel biçimde dinleme, yargılama yeteneklerini içermektedir.

2. İçsel dil, bireyin kendisi ile iletişim kurmada veya düşünürken kullandığı dildir. Bunun gelişimi, sesler, kelimeler ve kavramlar için söze dayalı bir işaret oluşturabilme ve mantıklı düşünme sürecinde gerekli becerileri kullanabilme yeteneklerine bağlıdır.

3. Anlatım dili, bireyin diğerleriyle iletişim kurarken kullandığı dildir. Anlatım dili için, çeşitli seslerin üretilmesi, kelime ve cümlelerin oluşturulması, gramer kalıplarının doğru kullanılması ve yeterli dil kavramlarının oluşturulması gerekmektedir.

Dilin gramerinin öğrenilmesi, çocuğun kulağına ses grupları halinde gelen konuşmalardan çıkartılan ve onlardan hareketle soyutlanan bilgilere dayanmaktadır. Böylece, dil yeteneğinin gelişmesi ile dilin ses yapısını öğrenme arasında sıkı bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de, dilin kazanılmasında, dilin ses yapısına hakim olma bir ön şart olarak ortaya çıkmaktadır (Şahin, 1975).

Dilin ses yapısına hakim olabilmek için, anadilindeki ses farklılıklarının bilinmesi, her fonemin tanımlanmasını sağlayan ayırıcı özelliklerin öğrenilmesi ve dilin, anlama-konuşma eylemlerinde kullanılması gerekmektedir. Eğer birey, fonemleri birbirinden ayıramıyorsa, konuşmadaki ifadelerinin birbirinden farklı olduğunu anlayamayacak ya da anlamada güçlük çekecektir. Anlama güçleşince, konuşma da güçleşecektir (Fişek Ve Yıldırım, 1983; Şahin, 1975).

Fonemlerin doğru olarak çıkarılması yeterli değildir. Aynı zamanda, dilin kurallarına uygun, telaffuz, vurgulama ve tonlamanın da öğrenilmesi gerekmektedir. Yanlış telaffuz, vurgulama ve tonlama, kelimenin, cümlenin algılanmasını ve konuşmanın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. İletişimin sağlıklı olması için, tonlama ile anlam arasındaki etkileşimin öğrenilmesi gerekmektedir (Banguoğlu, 1974; Hildebrand, 1981; Şahin, 1975; Fişek Ve Yıldırım, 1983).

Ayrıca, fonemlerin kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunması, ünsüzlerin birlikte kullanılması, ünsüz gruplarının varlığı ve ünlülerin kelime içindeki uyumları gibi hususları düzenleyen kuralların öğrenilmesi ve bu kurallara uygun bir biçimde konuşulması gerekmektedir (Şahin, 1975).

Bireyin, ne yaptığını, ne istediğini ve ne gördüğü anlatabilecek derecede kelime öğrenmesi ve yeni cümleler oluşturması da dil gelişiminin ana hedeflerinden birisi olmaktadır (Hildebrand, 1981). Cazden'e göre, dil gelişiminin bilişsel hedefleri, konuşulan dili giderek genişleyen amaçlar için anlama ve kullanma yeteneğinin, duygusal hedefleri ise, dili zevkle, sık sık ve etkin bir şekilde kullanma yeteneğinin artmasını sağlamaktadır (Yıldıran, 1983).

Dil gelişimi, dilin öğrenilmesi ve kazanılması yönünde sıralanan özellikleri birey ne zaman kazanmaktadır veya kazanmalıdır? Bu sorunun cevabı olan görüşler ve araştırma sonuçları farklılık göstermektedir. Okuturlar (1966), dilin en hızlı geliştiği dönem olarak 0-3 yaş arası belirtirken, Hildebrand (1981), doğumdan 6 yaşına kadar hızlı bir dil gelişimi olduğunu ve konuşma, dinleme, anlama, okuma, yazma ile ilgili bütün dil gelişim kademelerinin bu yaşlar arasında yer aldığını ileri sürmektedir.

Yılmaz' göre (1974), çocuğun dili öğrenmesi 4. yaşın sonuna kadar tamamlanmakta ve dil yapısı otomatik bir kurguya dönüşmektedir. Bu yaştan sonra öğrenilenler ise, daha önce öğrenilmiş olan dil özelliklerine göre biçimlenmektedir.

Şahin'e göre (1975), gramerin kazanılması, yaklaşık 1,5-4 yaş arasında gerçekleşmektedir. Whirter ve Voltan-Acar'a göre (1985), dil öğrenmenin temel basamakları, yaşamın ilk iki yılında oluşmaktadır.

Dilin ustaca kullanılmasının ve inceliklerinin öğrenilmesinin 5-10 yaşları arasında olduğu kabul edilmekle birlikte, çocukların büyük bir çoğunluğunun, temel dil kazanma sürecinin önemli bir bölümünü, 5-6 yaşlarında gerçekleştirmektedir.

Dilin bireysel gelişim düzeyinde kazanılması, dil öğrenim olanaklarının belirli bir üst yaş sınırı ile kısıtlanmaktadır. Gerek anadilin gerekse ikinci ya da üçüncü bir dilin kazanılması, ergenlik öncesi döneme paralel bir çizgi izlemektedir (J.H. Hill'den aktaran: İzbul, 1983).

Dil gelişimi, dili öğrenme ve kazanma ile ilgili çok çeşitli dillerde, değişik yaklaşımlar ve yöntemlerle yapılmış çok sayıda araştırma vardır. Benzer dillerde yapılan araştırmaların sonuçları, dilin öğrenilmesi ve dil gelişimi konusunda, bireysel ve çevresel farklılıklara rağmen çocukların aynı aşamalardan geçtiklerini, ortak özellikler sergilediklerini göstermektedir. Fakat Türk Dili; cümledeki sabit kelime düzeni, cümle vurgusuna bağlı olarak cümledeki kelimelerin sırası, fiillerin ve zaman eklerinin kullanılışı gibi özellikler ve bu yöndeki kurallar yönünden, İngilizce'den farklıdır (Ergin, 1986). İngilizce ile ilgili araştırma sonuçlarının, Türkçe için aynı şekilde yapılacak ayrıntılı araştırmalar olmadan, aynen kabul edilmesi sakıncalı görünmektedir.

Çocukların dil kazanma sürecinde söz konusu olan aşamalar, "konuşma öncesi" ve "gerçek konuşma" dönemi olarak iki aşama altında toplanabilir.

1.Konuşma Öncesi Dönem

Çocuğun dünyaya gelişinden, ilk kelimeleri söylemeye başladığı zamana kadar süren dönemdir. Bu dönem de kendi içerisinde bazı alt basamaklara ayrılmaktadır. Bu dönem boyunca, çocukların seslendirmeyi öğrendikleri ve konuşmaya hazırlandıkları kabul edilmektedir (Şahin, 1975). Konuşma öncesi dönem genel olarak, 0-1 yaş arası olarak kabul edilebilir.

1.1.Farklılaşmış Ağlamalar

Bebeğin doğduktan sonra, kısa bir süre içerisinde, açlık, yorgunluk, üşüme, sancı gibi, onu rahatsız eden durumları değişik ağlamalarla bildirdiği görülmektedir (Jersild, 1979; Cole Ve Morgan,

1985). Bebek acıktığında farklı, kucağa alınmak istediğinde farklı, gazı olduğunda farklı, uykusu geldiği halde uyuyamadığında farklı, uyanıp etrafında kimseyi göremeyince farklı ağlar.

Bebeğin ilk ağlamalarının nefes alıp vermeyle ortaya çıkan bir refleksif davranış olduğu ve zamanla gereksinimlerini belirten bir iletişim formu haline geldiği kabul edilmektedir (Papalia Ve Olds, 1982). Bebeğin nefes alıp vermesi arttıkça çıkardığı sesler de artmaktadır. Bebeğin insanın çıkarabileceği bütün sesleri çıkarabildiği ve ileride öğreneceği bir sesin söz konusu olmadığı ileri sürülmektedir (Sandström, 1971; Jersild, 1979).

Normal olarak, 6-8. haftanın sonuna kadar devam eden bu devrenin. 2. haftasından sonra bebeğin insan seslerini dinlemeye başladığı ve 4 haftalık olunca sesle susturulabildiği gözlenmiştir. Bebeğin ağlamaları ise, 4. haftadan sonra, ağlamanın şiddeti ve perdesindeki değişmelerle daha net bir iletişim aracı olmaya başlamaktadır (Okuturlar, 1966; Papalia Ve Olds, 1982).

1.2. *Agulama (Cooing)*

Bebek 6 haftalık olunca ses çıkarmaya yarayan organların tesadüfi hareketleri ile basit sesler çıkarır. Bu sesler, bebeğin karnı doyduğunda, altı temizlendiğinde, yani bebek mutlu, rahat ve memnun olduğunda çıkarılan seslerdir. İlk sesler genellikle ünlülerdir, az olmakla birlikte ünsüzler de çıkarılmaktadır (Papalia Ve Olds, 1982; Cole Ve Morgan, 1985; Şahin, 1975).

Bebeğin 8. haftadan sonra yüksek sestemden fazla rahatsız olmadığı ve bu sesleri, çevresinin bir parçası olarak kabul ettiği ileri sürülmektedir (Whirter Ve Voltan-Acar, 1985). 4.-5. aya kadar devam ettiği kabul edilen bu devrede, bebeğin insan sesine karşı duyarlı olduğu görülmektedir. Piaget'e göre, 1.-4. aylar arasında, bebeğin seslere karşı tepkileri daha seçici olmaya başlar. Piaget, bebeğin bu tepkilerine "birincil dairesel hareketler" (primary circular reactions) demektedir (Reilly Ve Lewis, 1983).

1.3. *Çağıldama (babbling)*

Babıldama da denilen bu basamağın, bebek 3-4 aylıkken başladığı ileri sürülmektedir. Babıldama "bi-bi-bi", "da-da-da", "ma-ma-ma" gibi ünlü ve ünsüzlerin basit değişimlerinin tekrarını içermektedir. Bebeklerin genellikle yalnız kaldıkları ve memnun oldukları zamanlar babıldadıkları gözlenmektedir (Şahin, 1975; Sandström, 1971; Papalia Ve Olds, 1982).

Piaget, "ikincil dairesel tepkiler" (secondary circular reactions) adını verdiği ve 4. ve 8. aylar arasında kabul ettiği bu devrede, bebeğin ses çıkarmış olmak için ses çıkarmadığını, sesleri ürettiğini ve kendisine ilginç gelen durumun devamını sağlayacak şekilde tekrarladığını belirtmektedir (Papalia Ve Olds, 1982; Jersild, 1979; Reilly Ve Lewis, 1983). Ona göre bebek, babıldamasının çevre üzerindeki etkilerinden dolayı babıldamaktadır (Papalia Ve Olds, 1982). Babıldama devresinde, bebeğin kendi sesi de bebek için bir motivasyon olmaktadır (Okuturlar, 1966).

Yapılan gözlemlerde, işitmeyen bebeklerin de başlangıçta babıldadıkları fakat çıkardıkları sesleri ve seslerine verilen cevapları duyamadıkları için, bu yöndeki ilgilerinin kaybolduğu ve babıldamayı bıraktıkları tespit edilmiştir (Sandström, 1971; Moskowitz, 1978; Papalia Ve Olds, 1982; Okuturlar, 1966).

Bebeğin 16 haftalık olunca konuşma seslerine başını çevirerek baktığı, sesleri aramak amacıyla başını döndürdüğü ve annesine tanıdığını gülümseyerek belli ettiği görülmektedir (Altıok, 1971).

1.4. *Tamamlanmamış Taklit (lallation)*

Yaklaşık olarak 6.-12. aylar arasında görülen bu devrenin, önceki dönemlerden ayrılan özelliği, bebek tarafından çıkarılan sesler arasında, uzun aralıkların olmayışı ve çıkarılmaya başlanan bir sesin, uzunca bir süre kullanılmasıdır (Okuturlar, 1966; Şahin, 1975). Bebek çevresindeki seslerin

farkındadır ve dinleme süresince sessiz durur. Duyduğu ses kesilince, ne duyduysa tesadüfi olarak ve heyecanla tekrarlamaya çalışır (Papalia Ve Olds, 1982).

Bebek 6 aylık olmadan önce, her iki tarafında çalınan zil sesini fark edebilir, dostça konuşma ile öfkeli ses tonu arasında ayırım yapabilir (Whirter Ve Voltan-Acar, 1985). Bebek 6 aylık olduktan sonra, bebeğin kullandığı seslerin çeşidinde artmalar görülür. 7. aydan itibaren ünsüzlerin kullanılması da artmaktadır (Şahin, 1975). 6 aylık bebeklerin, yetişkinlerin kullandığı ünsüzlerin yarısına yakını kullandıkları tespit edilmiştir (Cole Ve Morgan, 1985).

1.5. Taklit Ya da Yansılama (Echolalia)

Bebeğin 8.-9. veya 10. aylarda, insanların çıkardığı sesleri, anlamasa bile taklit ettiği görülmektedir. Bebek bu devrede, çeşitli seslerle alıştırmalar yapar gibidir. Bu sesler, ayırt edilerek pekiştirilir ve ilgi gören sesler, ses hazinesinin bir parçası olarak kalır (Whirter ve Voltan-Acar, 1985; Şahin, 1975; Papalia Ve Olds, 1982).

Bu devrede, bebek adı söylendiğinde ve basit sözel uyarıcılar kullanıldığında tepki gösterir. Piaget, bebeğin 8.-12. aylar arasında, araç-amaç ilişkisinin ve hedefe yönelmenin görüldüğü bir çok faaliyete giriştiğini ve çevre üzerinde etkiler yaratacak araçları kullandığını belirtmektedir. Ayrıca, bebek, nesnelere devamlılığı gerçeğinin farkına varmıştır ve bu nedenle gözünün önünden uzaklaşan nesnenin veya kişilerin peşinden gitmek ister (Jersild, 1979; Reilly Ve Lewis, 1983; Papalia Ve Olds, 1982). Bebek, bu istekle harekete geçtiğinde sözel tepkiler de göstermektedir.

Bebek, 11-12 aylık olduğunda, bebeğin ses üretiminin fakirleştiği ve ilk anlamlı kelimelerin söylenmesi sırasında anadilinin fonemlerinin ortaya çıkmasıyla, bebeğin sesleri adeta yeniden öğrenmeye başladığı ileri sürülmektedir (Şahin, 1975).

Konuşma öncesi dönemde, dile hazırlık sadece seslerin çıkarılması, tekrarlanması ve taklit edilmesi şeklinde olmamaktadır. Bebek, aynı zamanda tonlamayı, vurgulamayı ve ayrıca, kelimeleri söylemeye başlamadan önce onların anlamlarını öğrenmektedir. Bebek bu dönemde, anlamsız olan bir takım sesleri, kendine has vurgular, tonlamalar ve el-kol işaretleri ile birlikte kullanmaktadır. Bebeğin kullandığı vurguların, ilk aylardaki ağlamalar sırasında belirip farklılaşmaya başladığı kabul edilmektedir (Şahin, 1975; Cole Ve Morgan, 1985).

Bebeğin ilk yıl içinde, nasıl dinleyeceğini öğrendiği ileri sürülmektedir. Duyma yeteneği doğuştan gelirken, “dinleme” öğrenilen bir yetenektir. Bebeğin çevresindeki uyarıcılar ve dikkat süresi arttıkça, bebek kod-açmayı öğrenir (Whirter Ve Voltan-Acar, 1985). Kod açma, temelde kelime ile anlam arasındaki ilişkiyi bulmaya bağlıdır. Çocuk bu ilişkiyi, iki yolla öğrenir:

1. Direkt yol: çocuğun kendisine gösterilen ve adı söylenen objeyi, o adla öğrenmesidir.

2. Dolaylı yol: çocuğun defalarca duyduğu bazı kelimelerin anlamlarını, somut denemeleri ve çağrışımları ile kendisinin bulmasıdır (Altiok, 1971).

Konuşma öncesi dönemde bebek, konuşmanın kriterlerinden birisi olarak kabul edilen, kelimelerle temsil ettikleri objeler arasındaki ilişkiyi kurmayı öğrenmektedir (Özbydar, 1970).

2. Gerçek Konuşma (Linguistic Speech) Dönemi

Gramerin öğrenildiği bu dönemin, çocuğun ilk kelimeyi söylediği zaman başladığı kabul edilmekle beraber, başlama zamanı ile ilgili görüşler ve yapılan gözlemlerin sonuçları farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, çocuğun bireysel özelliklerine bağlı olduğu gibi, bu konuda bilgi edinilen kaynakların güvenilirliğine, konuşma için belirlenen kriterlere ve kullanılan yöntemlere bağlı olarak da değişebilmektedir. Ayrıca, çocuğun sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik uyarıcıların

zenginliği de, her bir çocuk için konuşma döneminin başlama zamanını değiştiren bir olgu olarak kabul edilmelidir.

İlk kelimenin söylendiği ve konuşma döneminin başladığı zamanla ilgili bilgiler, her şeyden önce annelerin gözlemlerine ve ifadelerine dayanmaktadır. Anneler tarafından aktarılan bilgilerde duygusallığın etkileri görülmektedir. Sesleri, kelimeleri kaydetme yönteminde ise, çocukların gün boyunca çıkardığı seslerin tamamını kaydetmek mümkün olmamaktadır.

Bazı anne ve babalar da gözlemlerini yanlış olarak aksettirmektedirler. Babıldama döneminde, “ba, ma, da” gibi heceleri tekrar eden bazı bebekler, bu seslerin çıkarılmasında ustalaşırlar. Ve babıldama döneminin sonlarına doğru, bebek, yaklaşık 6. ay civarında, örneğin “ba” hecesini sık sık tekrar ederken, tesadüfen “baba” ya benzer bir ses çıkarır. Bu sesi duyan yetişkinlerin dönütleri (ses, jest ve mimik olarak) o kadar ilgi çekicidir ki, bebek kısa sürede “baba” kelimesini ustalıkla söylemeye başlar. Bu tesadüfi ve rastgeledir. Bebek aslında henüz konuşmamaktadır. Ama çoğu anne-baba bunu, konuşmanın başlangıcı gibi algılayarak yanırlar. Ama hiç kuşku yok ki, bu tür deneyimleri olan bebeklerin konuşma dönemine de daha erken girdikleri söylenebilir.

Hurlock göre; konuşmanın iki kriteri vardır:

1.Çocuğun söylediği kelimelerin anlamını bilmesi, çıkarılan seslerin belirli bir objeye karşılık getirilerek kullanılmasıdır.

2.Çocuğun söylediği kelimelerin, başkaları tarafından anlaşılabilir şekilde düzgün olması (Aktaran: Özbaydar, 1970; Altıok, 1971).

Konuşmanın başlangıcının belirlenmesinde, bu iki kriterin her zaman açık ve net olarak ortaya çıkmadığı ve bazı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir (Özbaydar, 1970). Ayrıca, konuşmanın başlangıcı olarak kabul edilen; ilk kelimenin, çocuğun kendi yarattığı bir kelime olabileceği de kabul edilmektedir (Jersild, 1979).

Altıok (1971), Hurlock’un ileri sürdüğü kriterlerin birincisine dilin zihinsel yönü, ikincisine de mekanik yönü demektedir. Çocuğun zihinsel hazırlığı genellikle 12.-18. aylar arasında gerçekleşirken, mekanik yön ile ilgili biyolojik konuşma yetkinliği 22.-26. haftalarda oluşmasına rağmen, ilk gerçek kelimelerin için en erken 38.-40. haftaları beklemek gerekmektedir.

İlk kelimenin söylenmesi, 8. ay ile 24. ay arasında uzanabilir (Sandström, 1971). Farklılıklara rağmen, ortalama olarak, çocuk 12 aylık olunca ilk doğru kelimenin söyleneceği beklenebilir (Jersild, 1979).

2.1.Tek Kelimelik Konuşma Aşaması (Holophrase)

Çocuğun ilk kelimesini söylemesinden sonra, ortalama 10.-20. aylar arasında görülen ve çocukların çoğunda bir yıla yakın bir süre devam eden, tek kelimelik cümle aşaması başlamaktadır.

Tek kelimelik cümle aşaması, değişik yönlerden ele alınıp incelenmektedir. Bu dönemdeki çocuğun seslendirmeleri, telaffuz ve vurgulamaları ile kullandığı kelimelerin fonetik özellikleri, kelime hazinesi, kullandığı kelimelerin çeşitleri, konuşmalarının konusu ile ilgili çalışmalar söz konusudur.

Çocuk, ilk kelimeleri söylemeye başladığında, konuşma öncesi dönemin zengin ses hazinesinde görülen fakirleşme, anadili fonemlerinin ortaya çıkmasıyla, seslerin yeniden öğrenilmesi gibi bir durumun ortaya çıkması ve damağın arkasından çıkan, ıslıklı ünsüzlerin telaffuzunda görülen güçlükler, bu yöndeki tartışmalara yol açmıştır. Gözlemlenen bu özellikler, bazı araştırmacılar tarafından sinir sisteminin olgunlaşmasına dayanılarak, bazılarınca da, çocuğun daha önceki

dönemde, başkalarının konuşmalarını ve çıkardıkları sesleri taklit etmesi ile konuşmaya başladıktan sonra, sesleri kendiliğinden çıkarmasının birbirinden çok farklı süreçler olduğunu ileri sürülerek açıklanmaktadır (Altıok, 1971; Özbaydar, 1970).

Tek kelimelik cümle aşamasındaki çocukların ilk kullandıkları kelimeler, fonetik açıdan incelendiğinde, bunların aşağı yukarı aynı fonemlerden oluştuğu ve bir hecenin tekrarlanması şeklinde oldukları görülmektedir (Şahin, 1975); mama, bebe, dede, baba vb. Çocukların kullandığı bazı kelimeler, kendi uydurdukları kelimelerdir. Bunlar, ya objelerden çıkan seslerin taklit edilmesiyle ya da objelerin isimleri veya fonksiyonlarını ifade eden kelimelerdeki seslere benzeyen seslerin söylenmesi ile uydurulmuşlardır (Özbaydar, 1970).

Örnekler:

Kuş için “cıkçık”

Tren için “çufçuf”

Kedi için “miaa”, “miya”

Koyun-kuzu için “mee”

Köpek için “havhav”

Su için “bu”, “du” veya “ma”

Ekmek için “ebek”, “emek”, “emme”

Gel için “del”

Bir yere gitmeye gitmek veya dışarı çıkmak için “atta”

(Örnekler toplumsal yaşamın içinden gözlemlenen olgulardan derlenmiştir)

Telaffuz ile ilgili incelemeler, 12-18 aylar arasında, çocuğun söylediklerinin, çocuğun yakın aile çevresi dışındakiler tarafından zor anlaşılabilirliğini göstermektedir (Altıok, 1971).

Çocukların uydurdukları kelimeler zamanla düzelmektedir. 15. ayda ayakkabı anlamında kullanılan “ayya”, 22. ayda “ağakkabu”; 15. ayda ördek kelimesi karşılığı kullanılan “ödo” kelimesi 17. ayda “odi”, 23. ayda “ödek” biçimini almaktadır (Özbaydar, 1970).

Bu aşamayla ilgili çalışmaların bir kısmı da, söylenen kelimelerin yapısı ve sayısı ile ilgilidir. İlk kelimenin söylenmesinden sonra kullanılan kelimeler basit, kısa ve tek heceli kelimelerdir. Kullanılan kelimelerin telaffuzu ve fonetik yapıları ile ilgili araştırma sonuçları göstermektedir ki; kelimelerin basitliği, biraz da çocuğun yaptığı kısaltmalardan ve kendine özgü söyleyişlerinden kaynaklanmaktadır.

Konuşmanın başlamasından sonra, kullanılan ilk kelimeler, 3-4 tane iken, bu dönemin sonlarına doğru, kelime hazinesi artmaktadır. Jersild’in araştırmasına göre (1979); 12 aylık bebeğin kelime hazinesi 3, 15 aylık çocuğun kelime hazinesi 19, 18 aylık çocuğun kelime hazinesi 22 kelimedenden oluşmaktadır. Cole ve Morgan’a göre (1985); kelime hazinesi 21. aya kadar çok az artarken, bu aydan sonra kelime sayısında büyük artış yaşanmaktadır.

Özbaydar’ın çalışmasına göre (1970); çocuğun kelime hazinesi şu şekildedir:

Kız Çocuğunda

12.ayda: 4 isim

15.ayda:19 isim, 5 fiil, 4 özel isim

18.ayda: 49 isim, 13 fiil, 4 özel isim

20.ayda: 67 isim, 22 fiil, 9 özel isim, 1 zarf, 1 ünlem

Erkek Çocuğunda

12.ayda: 1 fiil

15.ayda: 8 isim, 2 fiil,

18.ayda: 29 isim, 11 fiil, 3 özel isim, 1 sıfat, 5 ünlem

20.ayda: 53 isim, 16 fiil, 5 özel isim, 4 sıfat, 1 zarf, 6 ünlem

Türkçe fiil çekimlerinin kazanılması en erken, çocuk 15 aylıkken başlayabilmektedir. Biçim ve zaman ekleri yönünden, bebek 15 aylıkken şimdiki zaman ekini kullanmamakta, bunu telaffuzunda, kelimenin sonundaki ünlüyü vurgulayarak seslendirmesinde göstermektedir. 17. aydan itibaren olumsuzluk eki ile şimdiki zaman (ilerleyen zaman) ekini birlikte kullanmaya başlamaktadır. Geniş zaman ile birinci tekil şahıs eklerinin, her ikisinin birlikte kullanılması 20. ayda denenmektedir. Gelecek ve geçmiş zaman ekleri, hemen hemen 19. ayda ortaya çıkmaktadır. 21. aydan itibaren geçmiş zaman ekinin kullanımı, üç kat artmaktadır; şimdiki zaman yerine de geçmiş zaman ekini kullanmaktadır. Pasif anlatım eki ise 19. ayda görülmektedir (Ekmekçi, 1982).

Şahıs eklerinden ilk önce, birinci tekil şahıs ekinin kazanıldığı ve 15. ayda kullanıldığı görülmektedir. 21. aydan itibaren birinci tekil şahıs eki, şimdiki zaman ekinin yanı sıra diğer zaman ekleriyle birlikte kullanılmaktadır. Birinci çoğul şahıs eki ekinin kullanımında, çocuk bazı ses değişiklikleri yapmaktadır; -yoruz ekini -yog veya -yoz şeklinde telaffuz edebilmektedir. İkinci tekil ve çoğul şahıs ekleri, diğerlerinden daha geç kazanılmaktadır (Ekmekçi, 1982). 18 aylık çocukların isim kullanma oranı yüzde 50 iken, zamir kullanma oranları yüzde 10'dur (Yılmaz, 1974).

Çocukların konuşmalarında büyük bir yer tutan isimleri, hem isim, hem rica, hem itiraz, hem de bir durumu anlatmak amacıyla kullandıkları veya anne-babanın, çocuklarının kullandıkları bir tek kelimeyi, içinde bulunulan duruma göre ve çocuğun vurgulamasına dayanarak uygun bir şekilde yorumladıkları kabul edilmektedir (Cole Ve Morgan, 1985).

Tek kelimelik cümlelerin oluşturduğu konuşma, çocuğun faaliyetleri ile karışmış bir haldedir veya onun heyecanlarını, duygularını ifade etmektedir. Çocuk, aynı kelimeyi, hoşlanmadığı bir şeyi ifade etmek için kullanırken yüksek sesle, hoşlandığı bir durumda kullanırken, daha yumuşak sesle söyleyebilmektedir (Şahin, 1975).

Çocuğun konuşmaları konu yönünden incelendiğinde, 18. ay ile 23. ay arasındaki devrede, çocuğun bütün konuşmasının yüzde 58'nin eşya ve nesne ile, yüzde 23'ünün kendisiyle, yüzde 19'unun da başka kimselerle ilgili olduğu görülmektedir (Cole Ve Morgan, 1985). Orta tabaka çocuklarının 15. ve 24. aylar arasında kazandıkları kelimelerin, en çok dikkat çeken kişiler, araba, köpek, bebek gibi çocuğun çok yakınında bulunan objelere ait kelimeler olduğu görülmektedir (Yavuzer, 1984).

Tek kelimeli konuşmayı inceleyen araştırmacılar, çocuğun seslendirme, vurgulama ve kelime hazinesi yönündeki gelişmelerinin yanı sıra dış dünya ile ilgili bilgilerinde, nesnelere arası ilişkileri ve kelimelerin anlamlarını öğrenmede de ilerlemeler olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca çocuğun söz dizimi ile ilgili analizlerle de meşgul olduğu kabul edilmektedir. Çocuk, söz konusu bu ilerlemelerini, kendisine yöneltilen çok kelimeli cümleleri doğru olarak algıladığını gösteren davranışları ile sergilemektedir (Şahin, 1975; Moskowitz, 1978).

2.2.İki Kelimelik Konuşma Aşaması Ya da Telgraf Tipi Konuşma

İki kelimelik konuşma aşaması ile ilgili araştırma sonuçları, bu dönemin başlangıcına ilişkin farklı bilgiler içermektedir. Bazı araştırmacılar, bu aşamanın 21. ve 22. aydan sonra başladığını ve birden fazla kelimenin kullanılması ile yapılan cümlelerin, 22.-24. aylar arasında hızla arttığını belirtirken; bazıları da, bu başlangıcı 18 veya 15. aya kadar indirmektedir. Bu çeşitlilik, incelenen çocukların bireysel farklılıklarından kaynaklanabilir. Ayrıca, çocukların iki kelimelik cümle aşamasına geçmiş olmalarına rağmen, hala tek kelimelik cümleleri kullanmaya devam ediyor olmaları da, gözlem sonuçlarını etkileyebilir (Fişek Ve Yıldırım, 1983).

İki kelimelik cümle aşamasına geçmesine rağmen, tek kelimelik cümleleri kullanmaya devam eden çocuğun bu durumunu, Piaget ve Slobin “biçim-fonksiyon” bağlantısı ile açıklamaktadırlar. Eski ve yeni fonksiyonlar için kullanılan yeni biçimler, eski biçimlerle kullanılmaktadır (Moskowitz, 1978). Yani çocuk, söz dizimsel olarak kodlamasını yapamadığı kavramları, durumları açıklamak için eski yapıya dönmekte ve tek kelimelik cümleler kullanmaktadır.

Lois Bloom bir kelimelik konuşma ile iki kelimelik konuşma arasında bir ara aşama daha olduğunu kabul etmektedir. İki kelimelik yapılar, bu ara aşamada, sadece eski bir göreve (tek kelimelik konuşmaya) hizmet etmektedir (Moskowitz, 1978). Hint-Avrupa dillerinde ve özellikle İngilizce üzerinde yapılan çalışmalarda, çocuğun, tek kelimelik cümlelerden kurallı cümlelere geçişinde söz konusu olan ara aşamada, “dayanak (Pivot) kelimeler” ve “açık kelimeler” ile yapılan cümleler kurduğu belirtilmektedir. Çocuğun konuşma içindeki yerini öğrendiği ve cümle üretiminde temel olan kelimeler, dayanak kelimeler; cümlede dayanak kelimelerin önünde veya ardında kullandığı kelimeler, açık kelimelerdir. Çocuğun bu dönemdeki dilinin yapısal gelişimi, dayanak kelimelerin artmasıyla, kelime hazinesindeki gelişimi ise açık kelimelere yenilerinin eklenmesiyle olmaktadır (Şahin, 1975). İki ve daha küçük çocuklar, belirli anahtar kelimelere dayanarak, bu kelimeleri olur olmaz her yerde kullanabilmektedirler (Jersild, 1979).

İki kelimelik konuşmaya geçen çocuk, önce, isim ve fiilden meydana gelen, basit cümleler kurmaktadır. Buna telgraf tipi konuşma denilmektedir. Bu tür cümleler, iki kelime arasındaki ilişkiyi gösteren; yani fiillerdeki zaman takıları, isimlerdeki çoğul ekleri ile edatlar ve bağlaçlar gibi fonksiyonel kelimelere ihtiyaç duyarlar (Moskowitz, 1978).

Telgraf tipi cümlelere zamanla, iki kelime arasındaki ilişkiyi gösteren kelimeler de eklenirler. Bu kelimelerin cümleye eklenmesinin ve çocuk tarafından öğrenilmesinin belli bir düzene göre olup olmadığı, İngiliz dilinde yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgular, Rusça ile Fince üzerine yapılan araştırma bulgularıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada; fonksiyonel kelimelerin öğrenilme düzeni ile ilgili ilkelerin, isim ve fiil soneklerinin zenginliğiyle ve gramere ilişkin, birbirinin benzeri ilişkiler olduğunu göstermektedir (Moskowitz, 1978).

İki kelimelik cümle aşamasına giren çocuğun konuşmaları, fonetik olarak incelendiğinde, bir önceki dönemin özelliklerinin devamı olduğu görülebilir.

2 yaşındaki çocuğun kelime hazinesi ortalama olarak 272 kelimedir (Yavuzer, 1984). Bir başka araştırmaya göre; 2 yaşındaki çocuğun kelime hazinesi genellikle 200 veya daha çok kelimeyi kapsamaktadır (Sandström, 1971).

Özbydar’ın araştırmasına göre (1970); bu aşamadaki mevcut durum aşağıdaki şekildedir:

Kelime Çeşitleri	24 Aylık Kız Çocuğu	23 Aylık Erkek Çocuk
isim	179	111
özel isim	22	10
Fiil	70	26
sıfat	14	9
zarf	19	10
zamir	6	6
ünlem	3	6
TOPLAM	313	178

2 yaşındaki çocuğun dilinde, şahıs zamirlerinin benim, bana, siz, ben şeklinde bir sıra takip ettiği görülmektedir (Sandström, 1971). 18-22. aylar arasında incelenen bir kız çocuğunda, çocuğun zamirleri kullanmada güçlük çekerken, fiilin sonundaki şahıs eklerini kullanmada şaşırmadı ifade edilmektedir (Altıok, 1971). Çocuklar zamirleri tam olarak ayırt edinceye kadar “ben” ve “sen” zamirlerini kullanmamakta, 3. tekil şahıs zamirini tercih etmektedirler (Altıok, 1971).

Fiil çekimleri yönünden, 22 aylık kız çocuğu basit geçmiş (-di'li geçmiş) zaman eki ile beraber olumsuzluk ekini de kullanabilmektedir. Gelecek zaman ekinin kullanımı, 22 ayda artmaktadır. Çocuk 22 aylıkken, -miş'li geçmiş zaman eki alan fiillerin bulunduğu cümleleri kurabilmektedir; “abiye kuş konmuş gibi” (Ekmekçi, 1982). 21-30. aylar arasındaki devrede görülen en önemli gelişimin, fiillere takılan ekler sisteminde; özellikle şahıs ekleri, basit zaman ekleri ve çoğul eklerinin kullanımında görüldüğü ileri sürülmektedir (Fişek Ve Yıldırım, 1983).

İngilizce’de “içinde” ve “üstünde” edatları, diğerlerinden önce kazanılmaktadır. “arkasında” ve “önünde” gibi, hem konuşan kişinin önceden bilmesi gereken şartlara hem de konuşan kişinin referanstan uzaklığına bağlı olan edatlar daha sonra kazanılmaktadır (Moskowitz, 1978). Türkçe’de, “içinde” ve “üstünde” edatlarının 21.-30. aylar arasında çocuk tarafından kullanıldığı, yine bu aylar arasında, çeşitli sıfatların, soneklerin, bağlaçların da kazanıldığı görülmektedir (Fişek Ve Yıldırım, 1978).

İki kelimelik cümle aşaması, söz dizimi ve anlam bilgisi ile ilgili bir çok ikili ilişkilerin uygulandığı bir aşamadır. Bu aşamada çocuklar, sahip olan-sahip olunan (annenin çorabı), faaliyeti yapan-yapılan faaliyet (kedi uyuyor) ve faaliyet-nesne (çorabayı iç) ilişkilerini gösteren cümleler kullanabilirler (Fişek Ve Yıldırım, 1985; Moskowitz, 1978).

İki kelimelik cümle aşamasının sonuna doğru, çocuk ikiden fazla kelime ile cümle kurmaya başlamaktadır. 2-3 yaşlarındaki bir çocuğun, üç dört kelimelik cümlelerinin sayısı giderek artmaktadır. Cümledeki kelime sayısının artışı ile birlikte, çocuğun cümleleri yorumlama, anlama gücünün de arttığı gözlenmektedir. Ayrıca, çocuğun konuşmaları da daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu alanda araştırma yapanlar, ortalama olarak 2,5 yaşındaki bir çocuğun konuşmasının yüzde 90’ının anlaşıldığını belirtmektedirler (Cole Ve Morgan, 1985).

Piaget’ye göre, çocuğun dili, bu dönemde egosantrik bir özellik göstermektedir. Egosantrik konuşmada, konuşan çocuğun mesajını, dinleyenin bilgi ile ilgili ihtiyacına göre düzenleyemediğini ve bu yönde bir girişimde bulunamamaktadır. Başka bir ifade ile, egosantrik konuşma iletişimsel değildir. Çünkü çocuk, sadece kendi düşüncelerinin, bakış açısının farkındadır (empatik düşünmemektedir), başkalarının bakış açısından habersizdir. Egosantrik konuşmanın temelinde, “sosyal irade” eksikliği ve “bilişsel beceri” eksikliği yer almaktadır. Piaget, egosantrik konuşmayı üçe ayırmaktadır. Birincisi, tekrarlama veya yansılama, ikincisi sesli düşünme olarak nitelendirilen monolog ve üçüncüsü de, çocukların herhangi bir amaca bağlı olmaksızın, diğer çocukların duyup cevap vermelerine olanak verecek şekilde konuşmaları olan kolektif monologdur. Üçüncü grupta, çocukların bir arada olması, ancak bir uyarıcı görevi görmektedir (Dale, 1976; Papalia Ve Olds, 1982).

Piaget’nin görüşlerini destekleyen sonuçlara göre; çocuklar kendilerini, konuşmalarının merkezine almakta ve daha çok kendileri ile ilgili konuşmalar ortaya koymaktadırlar. Çocukların egosantrik konuşmalarının, konuşmalarının tamamına oranı, yüzde 35-60 arasında değişmektedir. Bu yöndeki araştırma sonuçları, 5 yaşındaki çocuğun, 2 yaşındaki çocuktan daha fazla egosantrik konuşma yaptığını göstermektedir (Cole Ve Morgan, 1985).

Lev Vygotsky’ye göre (1985); çocuğun konuşmaları sosyal konuşmadır fakat çocuk, yetişkinlerin bu yöndeki yeteneklerine sahip olmadığı için, sadece seslendirme yapabilmektedir. Ona göre, konuşmanın gelişimi, aslında sosyal nitelikli olan konuşmanın, önce egosantrik, sonra içselleşmiş konuşma niteliklerini kazanarak, yetişkin konuşmasına dönüşmektedir.

Vygotsky’ye göre; egosantrik konuşma, yaşa bağlı olarak, nicelik yönünden azalmakta fakat nitelik yönünden artmaktadır. Ona göre, konuşma üç yaşında en az, yedi yaşında en fazla egosantrik özellik göstermektedir (Dale, 1976).

Çocuklar, egosantrik konuşmayı, kendilerinden istenilen görevi anlamadıklarında, ne yapacaklarından emin olmadıklarında tercih etmektedirler. Egosantrik konuşma, çocuğun uyum gösterme gayretinin bir sonucudur. Çocukların yapacakları iş basit olduğunda, ve çocuklar o işin gerektirdiği özel durum içerisinde, diğer kişilerin ihtiyaçlarını çabucak tahmin edip takdir edip

belirlediklerinde, çok küçük yaşta da olsalar, sosyal konuşma yeterliliğine sahiptirler. Ayrıca, çocukların egosantrik konuşmaya, kendilerine daha çok benzeyenlerle yani çocuklarla birlikte iken başvurdukları görülmektedir (Papalia Ve Olds, 1982; Dale, 1976).

Türkiye’de Piaget’in çalışmalarından hareketle yapılan çalışmalarda; çocukların genellikle, üç tip cümle kullandıkları görülmüştür: haber, soru ve cevap cümleleri (Altıok, 1971). Buna göre; çocuk konuşmaya başladıktan sonra; en çok haber verme amacını güden cümleleri kullanmaktadır. Bu tip cümleler daha çok çocuğun kendi kendisi ile ilgili bilgileri içermektedir. Kültürümüzde yerleşmiş olan “çocuktan al haberi” sözü de bunu doğrulayan toplumsal bir veri olarak düşünülebilir.

Soru cümleleri ise, 2,5-3,5 yaşlarındaki çocukların kullandığı, cevabı beklenmeyen amaçsız sorulardır (Altıok, 1971). Çocuklar, 23. aydan itibaren “ne”, “niçin”, “nerede” ve “kim” soru kelimeleriyle başlayan cümleler kurabilirken, “ne zaman” ve “nasıl” soru cümlelerini ise kullanamamaktadırlar (Ekmekçi, 1982).

2-3 yaş arası çocukların yetişkinleri taklit ederek söyledikleri cümlelerle, kendiliklerinden, doğal olarak söyledikleri cümleler karşılaştırıldığında; büyük benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de, telgraf tipi konuşma niteliğindedir. Bu yaştaki çocukların, yetişkinleri taklit ederken, çekim eklerini atladıkları, fakat model cümledeki kelime sırasını korudukları görülmektedir. Gözlemlerde, model cümledeki kelime sayısı artırıldığında, çocuğun taklit ederken, cümleyi aynen tekrarlayamadığı ve kendisinin konuşmasındaki kelime sayısına indirgediği görülmektedir. Buradan da. Çocuğun mümkün olduğunca kısa cümlelerle konuşma eğiliminde olduğu kanısına varılmaktadır (Şahin, 1975).

Çocukların iki kelimelik cümleleri, özne, yüklem, nesne gibi gramer fonksiyonlarını ifade etmektedir. Gramer kurallarını öğrenme, gramerde önemli bir yer tutan bir takım ilişkiler, dilde ifade etme olanaklarını sağlayan sözdizimi (syntax) özelliklerini öğrenme ile paralel gitmektedir (Şahin, 1975).

2.3. Gramere Uygun Konuşma Aşaması

Telgraf tipi konuşma aşamasının ne zaman sona erdiği ve gramere uygun konuşmanın ne zaman başladığı belirsizliğini korumaktadır. Bireysel farklılıklar, sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların yarattığı uyarıcıların çocuktaki yansımaları, anne-babanın çocuğa karşı duyuşsal tutumundaki tutarlılık düzeyi, konuşma aşamalarının da başlama ve bitiş zamanlarını değiştirebilmektedir.

İki yaşından itibaren, çocukların konuşmalarının giderek yapılaştığı ve çocukların kurabildikleri cümleler içinde, çok sayıda gramer kuralının olduğu görülmektedir. Ayrıca, çocukların 3-4 yaşlarına geldiklerinde, konuşmalarında isim ve fiil dışında diğer kelime çeşitlerini ve cümle öğelerini de kullandıkları, konuşmalarının anlaşılma miktarının 3,5 yaşından 4 yaşa doğru süreklilik gösteren bir şekilde arttığı ve 4 yaşında da yüzde 100’e ulaştığı görülmektedir (Şahin, 1975; Sandström, 1971; Papalia Ve Olds, 1982).

Ortalama 3 yaşındaki çocuklar yeni öğrendikleri kelimeleri sürekli tekrarlar, bu tekrarlar, çocuğun kelime kullanımında ustalaşmasını diğer öğrenilecek kelimelerin ön öğrenmelerini oluşturur.

Çocuğun kullandığı kelimelerin çeşidi yönünden, 3-4 yaşlarındaki çocuklar, hayvanları (yakın çevresinde, film, çizgi film, belgesellerde gördüklerini), evin içinde ve yakın çevresinde bulunan bireyleri ve nesnelere, vücudun bölümlerini isimlendirebilirler. Çocuklarda isim kullanma, ilerleyen yaşlarla birlikte azalmaktadır.

Ortalama olarak üç yaşındaki bir çocuğun isim kullanma oranı yüzde 23,4, zamir kullanma oranı yüzde 19,7 iken, 4,5 yaşındaki çocuğun isim kullanma oranı yüzde 19,3, zamir kullanma oranı ise yüzde 20,3’e yükselmektedir (Yılmaz, 1974).

Çocuğun, 3 yaşından sonra sayıca artan sorularının, meraktan veya sosyal ilişki kurma, dikkat çekme, güven kazanma, teselli ya da yardım isteme gibi amaçlardan kaynaklandığı gözlenmektedir. 3-4 yaşındaki çocuğun içselleştirdiği gramer kuralları, yetişkin grameri ile aynı değildir. Bu yaştaki çocuklar, kendi cümle yapısına uygun olan ancak gramer olan bozuk cümleleri duyduklarında, o cümleyi gramere uygun hale getirip kullanmaktadırlar. Bu da, çocukların cümleleri sadece ard arda sıralanmış kelimeler olarak değil, belirli bir yapıda bir bütün olarak algıladıklarını göstermektedir (Papalia, Ve Olds, 1982; Şahin 1975).

Çocuk, 4-5 yaşlarına geldiğinde, “üstünde, altında, içinde, üzerinde, arkasında” gibi edatları rahatlıkla kullanabilmektedir. İngilizce konuşulan toplumlarda, bu yaştaki çocuğun kelime hazinesi, 1500-2000’ni bulmaktadır (Papalia, Ve Olds, 1982). 4-5 yaşındaki bir çocuk temel gramer kurallarına uygun bir konuşmaya sahiptir.

5 yaşındaki çocuğun konuşma konusunun yüzde 23’ünü eşyalar, yüzde 36’sını kendisi ile ilgili şeyler ve yüzde 41’ini de başka kişiler oluşturmaktadır (Cole Ve Morgan, 1985). 5-6 yaşındaki çocuk, 6-8 kelimelik gramere uygun cümleler kurabilmektedir. Bu yaştaki çocuğun kelime hazinesi, 2000-2500 civarındadır.

Okul öncesi dönemdeki çocukların en çok kullandığı kavram “anne”, onu takip edenler de; ev ve aile ilgili olan kelimelerdir (Cole Ve Morgan, 1985). 2-6 yaş arasındaki çocukların konuşmalarında, imajlara (hayaller) bağlı kaldıkları görülmektedir. Bu yaştaki çocuklar, betimlemeye ve algılama ile ilgili özellikleri kullanmaya eğilimlidirler. Onların yaptığı betimlemelerde, imajlar daha canlı ve daha ayrıntılı gibi görünmektedir. Çocuk, okula başlamadan önce yeterince pasif kelime hazinesine sahiptir. Çocuk, kendisine okunan hikaye ve masalları anlayabilir, basit kelimeler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırabilir (Dale, 1976; Altıok, 1971). Yapılan çalışmalara göre; 6 yaşındaki Amerikalı çocuğun pasif kelime hazinesi 14.700, aktif kelime hazinesi 2600’dür. 5 yaşındaki Fransız çocuğun aktif kelime hazinesi 1954’tür (Göğüş, 1978).

İngilizce konuşulan toplumlarda, 6-7 yaşına gelen bir çocuğun, kelime hazinesi 3000-4000 kelime civarındadır (Papalia Ve Olds, 1982). 6-7 yaş civarında, çocuklarda, algılar yerine sembolik ifadelerle doğru bir değişim yaşanmaktadır (Dale, 1976).

8 yaşındaki bir çocuğun dili dışa dönük, telaffuz ve cümle yapısı kurallara uygundur (Sandström, 1971). 8 yaşındaki bir çocuğun, dilbilgisinden haberi olmadan, cümle kurma yönünden, konuşma dili yüzde 90 oranında yetkinliğe sahiptir (Özdemir, 1972).

Kaynakça

- Adalı, O. (1982). **Yüksek Öğrenimde Sözlü Ve Yazılı Anlatım**, İzmir: Aydın Yay.
- Aksan, D. (1977). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, I. Cilt, Ankara: TDK Yayını.
- Aksan, D. (1978). **Anlambilimi Ve Türk Anlambilimi**, 2. Basım, Ankara:A.Ü. D.T.C.F. Yayın No: 217.
- Altıok, F. (1971). “Çocukta Dilin Oluşumu Ve Gelişimi”, **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, No:1-4, s.115-132.
- Bakım, B. (2004). “Carl Gustav Jung : Kendiliğimizi farkedebilmek ve bireyleşmemizin gerçekleşmesi”, bu makale, 13.10.2004 tarihinde, <http://www.isnet.net.tr/channels/egitim/> sitesinden alınmıştır.
- Banguoğlu, T. (1974). **Türkçenin Grameri**, İstanbul: Özel Yayın.
- Başkan, Ö. (1966). “Dil Eğitiminde Fonetik”, **Pedagoji Cemiyeti Dergisi**, Dil Eğitimi Özel Sayısı, Cilt:2, Sayı:8, s. 545-555.
- Baumgörtner, K. (1983). “Muhteva, Metot Ve Didaktiğe Giriş”, F. Hundsnurscher Vd., **Modern Lenguistiğe Giriş**, (Çev.:M.Akalın), İzmir: E.Ü. E.F. Yayını, s.1-7.
- Cole, L. Ve J.B. Morgan. (1985). **Çocukluk Ve Gençlik Psikolojisi**, (Çev.: B.H. Vassaf), 3. Basım, İstanbul: MEB Yayını.
- Cüceloğlu, D. (1975). “Türkçe Türetme Sistemi Üzerinde Psikolinguistik Bir Çalışma”, **H.Ü. Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1-2, s.35-58.
- Dale, P.S. (1976). **LanguageDevelopment-Structure and Function**, 2. Edition, USA: Holt, Rinehart and Winston.
- Demirsar, A. (1985). **Çocuk Ve Anne-Baba İlişkileri**, İstanbul: Redhouse Yay.
- Ekmekçi, F.Ö. (1982). “Acquisition of Verbal Inflections İn Turkish”, **O.D.T.Ü. Journal of Human Sciences**, Vol.:1, Num.:2, s.227-241.
- Ergin, M. (1986). **Türk Dil Bilgisi**, 15. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergün, M. Vd. (1987). “Üniversite Öğrencilerinde Dil Ve Anlatım Bozuklukları”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı :1.
- Ethemoğlu, A. (1983). Kompetans Ve Performans Konusunda İnsan Açısından Bir Değerlendirme Modeli”, **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan (Özel Sayı), s. 135-141.
- Fişek, G.O. Ve S.M. Yıldırım (1983). **Çocuk Gelişimi**, İstanbul: MEB Yayını.
- Göğüş, B. (1978). **Türkçe Ve Yazın Eğitimi**, Ankara: Özel Yayın.
- Herrlitz, W. (1983). **Modern Lenguistiğe Giriş**, (F. Hundsnurscher Vd.), (Çev.:M.Akalın), İzmir: E.Ü. E.F. Yayını.
- Hildebrand, V. (1981). **Introduction to Early Childhood Education**, 3.Edition, NewYork: Macmillan Publ.
- İzbul, Y. (1981). “Dilin Evrenceleri Ve Konuşmaya Dayalı Bildirişimin Evrimi: Hockett’in Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **H.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:4, s.76-100.
- İzbul, Y. (1983). “Konuşma Dilinin Evrenceleriyle İlgili Üç Ek Öneri”, **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan (Özel Sayı), s.143-149.
- Jersild, A.T. (1979). **Çocuk Psikolojisi**, 3. baskı, (Çev.: G. Günce), Ankara: A.Ü. E.F. Yayını.
- Marshall, J. (1974). **Anadili Öğretimi**, (Çev.: Cahit Külebi), İstanbul:MEB Yayını.
- Moskowitz, B.A. (1978). “The Acquisition of Language”, **Scientific American**, Vol. 239, Num.:5, pp. 92-108.
- Okuturlar, M.H. (1966). “Çocuk Dilinin Gelişimi”, **Pedagoji Cemiyeti Dergisi**, Dil Eğitimi Özel Sayısı, Cilt:2, Sayı:8, s.516-526.
- Öymen, M.R. (1966). “Dil Ve Düşüncede Anadili Ve Yabancı Dil”, **Pedagoji Cemiyeti Dergisi**, Dil Eğitimi Özel Sayısı, Cilt: 2, Sayı: 8, s. 529-538.

- Özbydar, B. (1970). "12-24 Ay Arasında Dil Gelişmesi" **İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları**, Cilt:8, Vol.:8, s.:79-86.
- Özdemir, E. (1972). **Türkçe Öğretimi Kılavuzu**, 2. Basım, İstanbul: İnkılap Ve Aka Kitapevi.
- Papalia, D.E. Ve S.W. Olds (1982). **A Child's World Infancy Through Adolescence**, 3. Edition, USA: Graw-Hill Book Company.
- Reilly, R.R. Ve E.L. Lewis (1983). **Educational Psychology Applications For Classroom Learning And Instruction**, Newyork: Macmillan Publ. Co. Inc.
- Sandström, C. I. (1971). **Çocuk Ve Gençlik Psikolojisi**, (Çev.: R. Şemin), İstanbul: Ü.U. E.F. Yay.
- Saussure, F. de (1976). **Genel Dil Bilim Dersleri I**, (Çev.: B. Vardar), Ankara: TDK Yayını.
- Şahin, N. (1975). **Dil Psikolojisine Giriş**, Yüksek Lisans Ders Notları, Çoğaltma, Ankara: D.T.C.F.
- Şahin, N. (1978). "Dil Ve Zihin İşleyişinin Etkileşimi", **Bilim Kültür Ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara: TTK Yayını, s. 181-204.
- Vardar, B. (1982). **Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri**, Ankara: TDK Yayını.
- Vygotsky, L.S. (1985). **Düşünce Ve Dil**, (Çev.:S.Koray), Ankara: Kaynak Yay.
- Whirter, J.J. Mc. Ve N. Voltan-Acar (1985). **Çocukla İletişim**, Ankara: Özel Yayın.
- Yavuzer, H. (1984). **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Altın Kitaplar Yay.
- Yıldıran, G. (1983). "Okulöncesi Eğitimde Okul, Anne-Baba Ve Çevre Arasındaki İşbirliğinin Sağlanması", (Yay. Haz.: N. Koç), **Okulöncesi Eğitim Ve Sorunları**, Ankara: TED Yayını, s. 69-88.
- Yılmaz, T. (1974). **Dil Yapısının Okul Başarısındaki Rolü**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayını.